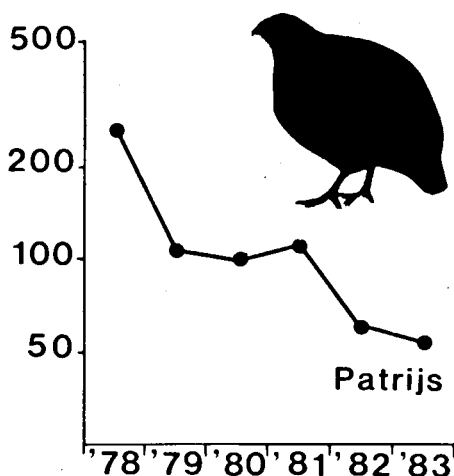

Wintertelling van de Patrijs (*Perdix perdix*) in West-Zeeuwsch-Vlaanderen in januari 1985

Eric Martelijn

Inleiding

Het lijkt langzamerhand eerder regel dan uitzondering dat vogelsoorten in aantal achteruitgaan. Ook met de Patrijs gaat het slecht. Recente publicaties maken slechts melding van het teruglopen van aantallen. Dit wordt waarschijnlijk het best samengevat door Cramp & Simmons (1980) die de gestage achteruitgang sinds 1950 op ongeveer 50 tot 90% schatten in het gehele verspreidingsgebied. Dat gebied beslaat West-, Midden- en Oost-Europa. Teixeira (1979) schat het aantal broedparen voor Nederland op ongeveer 40 à 45.000. Deze schatting is gebaseerd op Sovon-gegevens die verzameld zijn in de broedseizoenen van 1973 tot 1977. (Sovon = Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland). Dat de achteruitgang zich waarschijnlijk ook daarna nog heeft voortgezet blijkt uit de resultaten van de Punt Transekt Tellingen (PTT), een ander project van Sovon (figuur 1).

Figuur 1. Het aantal waargenomen Patrijzen tijdens de decembertellingen van het PTT-project over de periode 1978-1983. (Naar: Nieuwsbrief Sovon, januari 1985).

Enkelaar (1962, 1971) legde de patrijzestand voor West Zeeuwsch-Vlaanderen vast door tellingen in januari 1962 en januari 1971. Sindsdien is er een hoop veranderd in deze streek. Hoe staat de Patrijs er op dit moment voor in West Zeeuwsch-Vlaanderen?

Hiervoor was een simultaantelling van het hele gebied nodig, dat ongeveer 280 km² beslaat. Om de telling zo goed mogelijk te kunnen vergelijken met de tellingen van Enkelaar moest zij in januari plaatsvinden en om een maximale trefkans te krijgen moesten de akkers besneeuwd zijn. Mislukte in januari 1984 deze telling door de slechte weersomstandigheden, in 1985 kon de telling wel plaatsvinden onder optimale omstandigheden: licht besneeuwde akkers, onbewolkt,

vaak zonnig weer en praktisch alle wegen redelijk berijdbaar.

Methode

Het onderzochte gebied was onderverdeeld in acht gedeelten, die door één of twee personen per auto of fiets werden doorkruist. Door de zelfde tellers werd deze verdeling ook aangehouden voor ganze- en stootvogeltellingen. Ook lag steeds het door hun onderzochte Sovon-blok voor winter- en trekvogels er geheel of gedeeltelijk in; er was dus een grote terreinkennis aanwezig bij de tellers. Op een topografische kaart (1:50.000) werden alle groepen afzonderlijk ingetekend.

Praktisch het gehele gebied werd op 20 januari 1985 tussen 9.00 en 17.00 geteld; enkele kleinere gedeelten werden een paar dagen later onderzocht. In totaal legden dertien tellers ongeveer 700 km af.

Resultaten:

Aantallen

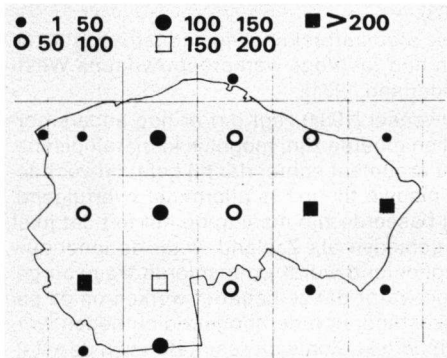
Er werden 1716 Patrijzen geteld. De aantallen, gecodeerd per Sovon-blok, zijn weergegeven in figuur 2.

Het valt op dat de aantallen relatief laag zijn langs de kust. Er is op dit moment geen duidelijke oorzaak hiervoor aan te geven. Voedselaanbod, dekkingsmogelijkheden en jachtdruk lijken op het eerste gezicht niet significant te verschillen tussen de kuststrook en het achterland.

De grootste aantallen werden aangetroffen in de polders rondom IJzendijke, Biervliet en Aardenburg. Deze laatstgenoemde lokatie bevreedt ons enigszins omdat Enkelaar (1962) juist vermeldt: 'De streek ten zijde van

de lijn Sluis-Aardenburg-St. Kruis heeft volgens de waarnemingen een geringe bezetting.'

Ondanks het goede zicht en de grote trefkans doordat er sneeuw lag, zijn er natuurlijk toch Patrijzen over het hoofd gezien. Wij hebben een schatting hiervan gemaakt. Hierbij is in elk gebied rekening gehouden met de afgelegde afstand en de overzichtelijkheid van het gebied, in combinatie met de waarnemingen en indrukken die de tellers de voorafgaande maanden in hun telgebied hadden. Na deze correctie kwamen wij op een minimum aantal van 2.000 Patrijzen als schatting voor de winterpopulatie van de Patrijs in West Zeeuwsch-Vlaanderen in januari 1985.

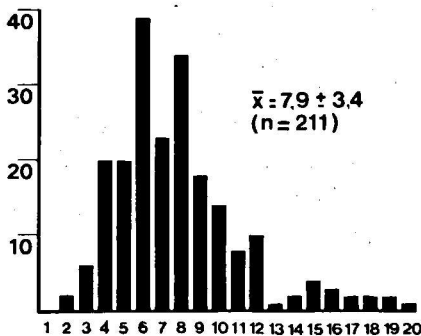

Figuur 2. Aantalsverdeling van de Patrijs in West Zeeuwsch-Vlaanderen per Sovon-blok in januari 1985.

Groepsgrootte

De gemiddelde groepsgrootte bedroeg $7,9 \pm 3,4$ ($n = 211$), waarbij twee groepen niet meegenomen zijn in de berekening. (Een groep van 55 exemplaren op een wintervoederplaats en een groep van 35 exemplaren, beide in Biezen.) De verdeling van de groepsgrootten staat weergegeven in een histogram (figuur 3).

Van Dijk & Van Os (1982) geven als gemiddelde groepsgrootte over de periode 1970-1980 een waarde van 7,5 waarbij ze opmerken dat na een droge zomer de gemiddelde groeps-

Figuur 3. Frequentieverdeling van de groepsgrootte van de Patrijs in West Zeeuwsch-Vlaanderen in januari 1985.

grootte hoger ligt dan na een natte zomer (respectievelijk 8,5 en 6,7).

Gezien het weer was 1984 voor de Patrijs een gemiddeld broedjaar. Helaas vermelden bovengenoemde auteurs niet in welke tijd van het jaar zij de groepsgrootte bepaald hebben. Een vergelijking met de voor West Zeeuwsch-Vlaanderen gevonden waarden lijkt dan ook niet reëel doordat de 'kluchten' tot in november uit één paar met de jongen bestaan en ze daarna vaak uitgroeien. Die uitbreiding kan plaatsvinden doordat ongepaarde individuen opgenomen worden, of paren die zonder succes hebben gebroed, of door de jacht sterk uitgedunde families. Ook kunnen enkele onvolledige of zelfs complete familiegroepen samengaan (Ruitenbeek 1983).

Dichtheid

Voor een aantal polders zijn in tabel 1 de dichtheden van de Patrijs weergegeven. Die polders verschillen nogal van karakter. Bij de berekening voor geheel West Zeeuwsch-Vlaanderen (28.800 ha, Enkelaar 1971) is een oppervlakte van 27.000 ha gebruikt door te corrigeren voor de oppervlakte van de bebouwde kommen. Hierdoor is de dichtheid beter te vergelijken met de andere genoemde gebieden.

De gemiddelde dichtheden in Nederland variëren van 0,5 tot 2,5 paar per 100 ha op de zandgronden van Drenthe, de Veluwe, Twen-

Ook de Patrijs gaat het slecht.
Foto: Henk Harmsen.

te en oostelijk Noord-Brabant tot 10-15 paar per 100 ha op de rijke klei van westelijk Noord-Brabant en Zeeland (Teixeira 1979).

Tabel 2. Dichtheden van de Patrijs (aantal vogels per 100 ha) in West Zeeuwsch-Vlaanderen in 1962, 1971 en 1984.

jaar	dichtheid	Bron
1962	22.2	Enkelaar 1971
1971	33.3	Enkelaar 1971
1984	7.4	dit artikel

Hoewel deze telling een wintersituatie beschrijft en dus niet helemaal te vergelijken valt met bovengenoemde dichtheden, komt men na voorzichtig rekenwerk tot de conclusie dat deze hoge dichtheden alleen nog maar in de Paulinapolder gehaald worden. Landelijk gezien echter behoort de regio zeker nog tot de meest patrijsrijke gebieden.

Bestandsontwikkeling

Als de dichtheden voor de Patrijs van 1962, 1971 en 1984 naast elkaar worden gezet kan er geen andere conclusie getrokken worden dan op grond van de ervaringen uit andere delen van het areaal al te voorspellen viel. Ook als men rekening houdt met sterke schommelingen in de populatie door strenge winters en natte voorjaren en zomers of een mogelijke overschatting door Enkelaar (1971). Ook in West Zeeuwsch-Vlaanderen is de patrijzestand dus drastisch achteruitgegaan in de laatste decennia.

Discussie

Waarom is de Patrijs zo achteruitgegaan? Over het antwoord op deze vraag verschilt men in de literatuur weinig van mening. Er worden steeds de zelfde factoren genoemd. De veranderingen in het landschap, zowel de grote veranderingen (ruilverkaveling, schaal-

vergroting) als de kleine (verdwijnen van ruige 'overhoekjes'). De intensivering van de landbouw. Het gebruik van herbiciden waardoor er minder onkruidzaden zijn. Het gebruik van pesticiden waardoor er minder insecten zijn die toch het hoofdvoedsel vormen voor de jonge Patrijzen en waarschijnlijk essentieel onderdeel van het volwassen voedselpakket. Uitbreiding en verbetering van het wegennet, waardoor onverharde wegen vervallen als plaats waar grit opgenomen kan worden en een stofbad genomen kan worden. De geleidelijke verandering van gewassen, waarbij het steeds meer de richting opgaat van suikerbieten, maïs en aardappelen die voor de Patrijs minder geschikt zijn. (Teixeira 1979, Van Dijk & Van Os 1982, Ruitenbeek 1983).

Ook stadsuitbreiding en industrialisatie eisen hun tol (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland 1981).

Ouweneel (1984) zegt dat er nog andere oorzaken moeten zijn, mogelijk klimatologische. Het argument echter dat hij gebruikt voor deze nieuwe theorie is allerm minst overtuigend. Hij baseerde zijn mening op het feit dat juist in gebieden als Zeeland, waar de landbouw uitgeoefend wordt op manieren waarvan gezegd wordt dat ze negatief werken op de patrijzestand, nog de hoogste dichtheden worden bereikt. Zoals uit resultaten van deze telling blijkt is ook in deze gebieden wel degelijk een sterke achteruitgang opgetreden.

Ofschoon jacht als mogelijke oorzaak niet wordt genoemd, stelt Ruitenbeek (1983) de jacht op deze soort toch ter discussie. In de brochure 'De Patrijs' van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging schrijft Siebenga (1981) dat het normale afschotpercentage van 25% geen invloed heeft op de populatiegrootte gezien de jaarlijkse wintersterfte van 30 à 40%. Op zich lijkt de redenering juist dat

Tabel 1. Dichtheden van de Patrijs (aantal vogels per 100 ha) in West Zeeuwsch-Vlaanderen in Januari 1985.

Gebied	Landschapskarakter	oppervlakte	aantal	dichtheid
West Zeeuwsch-Vlaanderen	Open polderlandschap met overwegend akkerbouw op zeelei; relatief kleine polders, omzoomd door met populieren begroeide dijken. Vele tientallen kilometers onverharde weg. Weinig en steeds minder reliëfrijke weilanden.	27000 ha	2000	7,4
Gen. Prins Willemvolder	Grootste polder uit het gewest; zeer open met weinig brekende elementen als onverharde wegen, dijken, weilandjes of ruige hoekjes.	1952 ha	66	3,4
Paulinapolder	Kleine aan de zeedijk grenzende kleipolder met enkele kilometers onverharde weg, dijken met ruige begroeiing, enkele rommelige weilanden, sommige met hoogstamfruitbomen. Omzoomd met populierendijken.	162 ha	67	41,4
De Biezen	Kleinschalig landbouwgebied grenzend aan België, met relatief veel krekken, weilanden en ruige hoekjes, zanderige kleigrond.	575 ha	113	19,7

de jager in de herfst 'oogst' dat normaal toch in de winter zou zijn doodgegaan. Maar hij vergeet hierbij dat op deze wijze natuurlijke selectie wordt vervangen door een volstrekt willekeurig selectiemechanisme. Bovendien is, zoals Ruitenbeek (1983) terecht opmerkt, in de herfst nog volkomen onduidelijk hoe streng de winter zal zijn. Zeker is dat strenge winters meer dan 30 à 40% slachtoffers eisen en welke jager garandeert dat hij niet juist de exemplaren met de grootste overlevingskans geschoten heeft?

Het is eigenlijk niet te verdedigen dat een soort die het door het ingrijpen van de mens toch al zo moeilijk heeft, nog bejaagd mag worden.

De toekomst ziet er somber uit voor de Patrijs in Nederland. In West Zeeuwsch-Vlaanderen zal de soort echter voorlopig nog niet zo maar verdwijnen gezien de gunstige gewas-

sen die hier verbouwd worden zoals granen, Vlas, klaver en Koolzaad. Verder zijn er nog wat onverharde wegen en 'overhoekjes'. Maar men mag niet vergeten dat ook hier al zeker 50 tot 75% van de populatie verloren is gegaan in de afgelopen 15 jaar! En dat moet een nuchter denkend mens toch wel aan het denken zetten!

Dankwoord

In de eerste plaats natuurlijk een woord van dank aan de tellers:

Eric Blaakman, Lucien, Boerjan, Anton Bun, Leo en Christien D'Hoore, Huib van Iwaarden, Thijs Kramer, Rien Marijs, Anne-Marie Sampon, Petrus en Tineke van 't Westeinde en Rob van Westrienen.

Adrie Provoost berekende de oppervlakten van de polders en Kristiaan Daled verzorgde de figuren.

■ Namens de vogelwerkgroep van 't Duumpje: Eric Martelijn, Oranjestraat 11, 4515 CA IJzendijke.

LITTERATUUR:

Cramp, S. & K.E.L. Simmons, 1980: Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The birds of the Western Palearctic Volumes: Oxford.

Dijk, A.J. van & B.L. van Os, 1982: Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.

Enkelaar, H. 1971: Avifauna van West Zeeuws Vlaanderen. Aanvulling no.8. Gestencilde uitgave voormalige Vogelwerkgroep WZVI. 'De Huiszwaluw'.

Ouweneel, G.L., 1984: Zal de Patrijs het redden? Vogels 23 : 178-180.

Ruitenbeek, W. 1983: Patrijzen, sterk bedreigd, doch bejaagd. Argus 8(3):16-19.

Siebens, S. 1981: De Patrijs, KNJV publicatie no. 3.

Teixeira, R. 1979: Atlas van de Nederlandse Broedvogels, Deventer.

Vogelwerkgroep Avifauna West Nederland, 1981: Randstad en Broedvogels. Tilburg.